

פרופ' יוסף קלוזנר

משני
עולמות

מסות ספרותיות

מסדה
ירושלים
ב'אלול תשד

תפיסת העולם של שאול טשרניחובסקי

I

אלפי־שנים, ואפשר, רבבות־אלפים ומאות־אלפים של שנים, חיו בני־האדם חיי־טבע, הרגישו את עצמם כחלק מן הטבע — כחלק הפקח והמעולה שבו במובן של כשרון־המעשה והתצלחה; ובמובן זה הפכו את עצמם ל„נזר־הבריאה“. אבל במובן זה בלבד. האדם משתמש בדומם ובצמחים ושליט בעלי־החיים לא מפני שהוא שונה מהם בעצם, שינוי איכותי, אלא מפני שהוא שונה מהם ביחס, שינוי כמותי: הוא מפותח מהם באבריו וחכם מהם בשכלו, דוגמת האריה, שהוא מפותח וחכם מן החתול, אף־על־פי שניהם ממין אחד הם (Felis catus — Felis leo). ובמקום שהאדם ראה את הדוממים, או את הצמחים (האילנות), או את בעלי־החיים גדולים ומפותחים ממנו מצד ידוע, או מצטיינים בכוח ידוע, — שם היה עושה אותם אלהות. כך היו לאדם ההרים הרמים לאלים, ארזי־הלבנון ואלוני־הבשן והאשרות — לאלים או לסמלי־אלים, והארי והנמר — ואף החתול במצרים והשור במצרים ובמלכות־שומרון והפרה בהודו — נתקדשו אף הם בקדושה אלוהית.

ופתאום אירע מאורע גדול בחייה של האנושיות — אפשר, המאורע הגדול ביותר, שאירע לאנושיות כולה: קמו בני־אדם בעלי „רוח יְתֵרָה“, שראו הבדל יסודי ועיקרי בין הטבע ובין האדם. אין צורך לומר בין חיי־הדומם וחיי־הצומח ובין חיי־האדם, אלא אף בין חייהם של שאר בעלי־החיים ובין חיו של האדם. גופו של אדם, אמנם, בְּהִמְיָ הוא, — דבר זה אי־אפשר היה להכחיש למראה האברים

והצרכים הגשמיים והגסים, שהם משותפים לאדם ולבהמה ולחיה; ואולם נשמתו של אדם היא „חלק אלוה ממעל“. נשמה זו הרי יצרה הכרה עליונה של עולם רוחני, של השגה שכלית ושל מוסריות נלחמת ביצר הטבעי, החיוני, — מה שאין לא רק לדומם ולצומח, אלא אין גם לבעלי-החיים זולת האדם. ובכן לא רק אין האדם והטבע דבר אחד, אלא יש תהום ביניהם. ונשמה זו של האדם יצרה שורה שלמה של ערכים רוחניים, שהם כלולים בשם „תרבות“. תרבות זו אנושית היא ואין לשאר הנמצאים בטבע חלק בה. וכך הוא מפני שהתרבות נובעת מנשמתו של אדם, שאין כמותה לדומם ולצומח, ואפילו לא לבעל-חי. וכך מפרדת תהום בין הטבע — כלל כל הנמצאים בעולם — ובין התרבות — נחלתו של האדם בלבד.

האדם — ולא שאר הנמצאים הטבעיים — יצר את החברה ואת מִבְחַר־קִנְיָנִיהַ: את הדת בתור שאיפה לאי־סוף, את המדע בתור שאיפה לאמת טהורה, את המוסריות בתור שאיפה לצדק, כלומר, ליושר אובייקטיבי, ואת היופי בתור שאיפה להסתכלות אובייקטיבית. כל אלה אין לשום בריה אחרת בעולם. וכך נתעמק הקרע שבין הטבע ובין התרבות. קרע זה רומם ועילה את האדם. אבל, ביחד עם זה מֵצֵא קרע גדול ועמוק זה את העולם רוחני־יות יתרה, שתוצאותיה היו—ניגוד גמור בין הטבע ואי־אמצעיותו ובין החברה האנושית, שכולה מבוססת על מסור ומקובל, בין האינסטינקט החיוני ובין השכל המזוכך; ובהתפתחות המאוחרת של רוחניות זו נשתלשלו מתוכה תלישות מן הטבע, הִמָּתֵת־הבֶּשֶׁר בצורת סגפנות לכל צורותיה, באחת — המתת היצר הטבעי עד כדי מאיסה בחיים וצפיה לעולם־הבא, שאין חיי העולם הזה אלא פרודור בשבילו, או אף פרודור אינם, אלא הם — הבל־הבלים, צל עובר וענן קָלָה, רוח נושבת וחלום־יעוף.

ואולם עדיין מצוי בעולם מיעוט גדול של בני־אדם, שקרע זה אינו מורגש להם. ברובם הם בני־אדם, שהבהמיות גוברת בהם על האנושיות, והם הסכנה הגדולה ביותר לחברה האנושית. אבל יש בתוך מיעוט זה מיעוט שבמיעוט, שהטבע והתרבות באו בו לידי

הרמוניה. יחידים-סגולה אלה אינם מרגישים בקרע שבין זה לזו לא מפני שהבהמיות חזקה היא בקרבם ביותר, אלא מפני שהבהמיות נתעלתה בנפשם המורכבת ונעשתה אנושיות. ואמנם, הרי אין כל רוחניות זו אלא פריה של החושנות, שנודפכה על-ידי צורות-ההכרה של השכל, והיא באה ברובה מתוך הסתגלות אל התביעות של חיי-החברה, שאף הם חושנים הם בעצמם, ואך מתוך התנגשותם של התביעות והרצונות המנוגדים בחכרה האנושית בא האדם החי בחברה לידי דפוי התביעות הראשוניות של היצר האנושי, שהוא הגילוי הרצוני של החושים והיסוד הראשוני של הרגש. ובכן בשביל יחידים-סגולה אלה אין הטבע והחברה שני ניגודים, ואין השכל בשבילם ניגוד להרגש, ואין החובה בשבילם התגברות על הנטייה החושנית, ואין המוסריות בשבילם ההפך מן התאוות. — בקיצור: אין בשבילם יצר-הטוב ויצר-הרע שני שונאים ויריבים, שנלחמים זה בזה, אלא הם שני גילויים של הטבע, שהאדם בכל חיי-החברה שלו ובכל המוסריות שלו ובכל שאיפתו קאמת ולצדק האובייקטיביים בניגוד לתאוותיו הסובייקטיביות אינו אלא חלק ממנו. — מן הטבע הגדול והכולל-הכל. הן אמנם, האדם הוא חלק טבעי, יותר מפותח ויותר חשוב בפועל מרוב שאר העצמים הטבעיים; אבל הוא אינו שונה מהם בעצם ולא נפרד ומובדל מהם על-ידי קרע שאינו מתאחה.

ואחד מיחידים-סגולה אלה של האנושיות, שביהדות המאוחרת הם יקרי-מציאות ביותר, הוא ש א ל ט ש ר נ י ח ו ב ס ק י המפורר. מהי תפיסת-עולמו?

הרי כל משורר גדול הוא גם פילוסוף מעמיק; אלא שהוא פילוסוף של החיים ושל ההסתכלות-בעולם ולא פילוסוף בעל שיטה מושטת. מהי, איפוא, הפילוסופיה העיונית-החיונית של משוררנו?

* * *

בראשית היתה הטבע. לא האדם אלא הטבע. ולא החברה אלא הטבע. ומשני טעמים ראשית, הרי האדם הוא חלק מן הטבע, ובכן הטבע קודם לאדם בזמן ובמעלה. ושנית, האדם עובר והטבע קיים.

הטבע קדם לאדם במיליוני שנים והטבע יתקיים אחר האדם מיליוני שנים. אך „צללים עוברים“ הם בני-אדם. מחר ימותו ומחרתיים יבואו אחרים על מקומם. ואולם הים וההרים ותכוכבים והסלעים ישארו לעולמים. הטבע הוא מוצק מן האדם ונצחי בהשתוות אליו. והחברה האנושית, בהשתוות אל הטבע, אינה אלא בריאה מלאכותית ומתפוררת.

ולפיכך חביב ויקר למשורר שלנו מי שלא נקרע מן הטבע, מי שמרגיש את עצמו חלק ממנו. כי בלבו של אדם-טבע כזה יש מעון לכל העולם ומלואו. ל„כל היקום ואשר בו“. חביב ויקר למשורר „פרא לומד אור-יה, שלא ניסה בעול“. לא פרא-בהמה ולא פרא-חיה, אלא פרא רגיל באור-העולם ובחירות-הטבע כאחד. כי, אכן, פרא כזה —

עיניו הרואות את יצר-הפלג,
ואזניו תשמענה, תקשבנה קול-
אלהים המתהלך בקרחבי-איך-סוף,
בסוד-שיס-השדה ובצפצוף-העוף,
ובקול-זערות-רעמים ובמשגברי-ים,
בשב-עני-תימן ובהמית-הדם...

(„נסע זר את לעמך“)

קול-האלהים וקול-הטבע שוים בעיניו, בעיני „אדם-טבע“ זה. הוא יודע שיחות חיות ועופות, שיחות דקלים וגלים, וביחד עם זה נגלו לו המצפונים של יצר-האדם והמית דמו החי. כי הכל טבע הוא לו — והוא עצמו טבע. שהרי חי הוא עם ההופעה הקטנה שבקטנות שבטבע: חי הוא

1 רעיון זה הובלט בפיליטון הנשאל „השושנים“ של טשרניחובסקי, שנדפס בעתון „הצופה“ המארישאי, שנת א' (תרס"ג), גליון כ"ב.

...עם חיי-האזוב בקיר,
וספת-מים נדחת בין אבני-הגיר,
ועם שלל-צבציר-רקמה, ואם רקמת-השוא,
יפעת-רגע לענן ולשסריר-העב

(שס).

אין לו גדול וקטן בטבע כמו שלטבע עצמו אין גדול ואין קטן: הכל כלול בו והוא כולל את הכל. ומה בכך אם, האזוב אשר בקיר" חי רק ימים מועטים ואין מישהו צריך לו? ומה בכך אם, הטיפה הנדחת בין אבני-הגיר" נספגת וקלה עד מהרה? ומה בכך, אם שלל-הצבעים, שאנו רואים, למשל, בשקיעת-חמה נהדרת, אינו אלא רקמת-שוא—מקסם-כזב חולף ועובר לעינינו, ואם ציורי-הרקמה הללו של העננים ושל רקיע-השמים אינם מתקיימים ביפעתם המסמאת אלא רגע אחד? — כל אלו הן הופעות של הטבע ושל חוקי-הטבע—ועל-כן חיים יש בהן לאדם הטבעי, שיודע לחיות גם את החיים הקטנים והחולפים הללו וליהנות מזיום העובר, אבל הטבעי והתמים.

כי האדם, שעדיין לא נקרע מעל הטבע, רואה בכל הנמצאים הטבעיים — במעיין ובענון, בשדה וביער, בחיה ובעוף, ברעם ובגל— בכולם, בכולם את אִחיו ממש. וכשהוא שומע את המית-המעייין ואת פיטפוט-גליו השובב, הוא מכיר

... קול אִחיו, אִחיו הקטנים,

שאותם צוב זה רבות בשנים,

בנהפד אליהם בארץ איתנים

ונשארו דוויים ונענים

עד בלי להפיר אִח אִת אִח

(.שיח-קדומים)

הם — המעיינות, הנהרים, היערים, החרים והזמים—שוב אינם מכירים את קשרם המהודק, קשר-האחים, זה לזה ולבני-האדם; אבל

הוא, האדם־הטבע, האדם, שמרגיש את עצמו כחלק מן הטבע, מכיר קשר אמין זה ובשבילו כל גילויי־הטבע אֶחָיו הם. אחים קטנים ואחים גדולים, איתנים. ביער ובגלי־המעין הכיר „אחים קטנים“; אך להרים ולכוכבים הוא קורא:

אחים־איתנים בְּתָבֵל וּמְלוֹאָה,

נִפְצִי הַתְּהוֹ־וְנִבְהוּ וּשְׁבָרְיוּ!

נְעַל הַנְּצַח בְּפָנֵיכֶם אֶת שְׁעָרָיו —

וְעִצְמָת וְחֶסֶן בְּחִיקְכֶם מִפְּפִים

(„Nocturno“)

אף ה„אחים־האיתנים“ — ההרים, השמש והירח ותכוכבים — אינם „איתנים“ כל־כך. מן התהו־וְנִבְהוּ באו — נתפרדו ונתפוצצו ממנו; ונצחיות אין גם להם: סוף־סוף יחרבו וילכו לאחר מאות־אלפים שנה, כשיתקרר חלל־האוויר של עולמנו, אף הם, אם גם כליונם יהא מאוחר הרבה מכליונו של האדם, ואולם כוח גדול צפון ושופע בהם, בפנימיות־ישותם. ובזה יתרון להם על האדם, ואף־על־פִּי־כֶן אֶחָיו הגדולים הם: ממהות אחת באו האדם והעולם ולמהות אחת ישובו העולם והאדם, הכל אחדות אחת היא.

אבל באמת אין אחים קטנים ואחים גדולים בטבע. הכל גדול והכל חשוב. האבנים הדוממות וצפרי־הרוך, הנשר השט אל תחת כנפי־השמש והיְנִשׁוּף המפחד מאור־היום, הנמלה הקטנה והפיל הגדול, האריה השואג והעכבר המתמלט לחורו, אלוני־החוסן והפיטריות הזעירות, — כל אלה הם אך חלקים־חלקים של „יש“ גדול אחד, המשורר קורא להם, לכולם, לכולם:

בְּרוּכִים נְקָלִים בְּחֻשׁוֹבִים!

באמת אין נקלים בטבע — הכל חשובים, ואך האדם בן־התרבות מבדיל ביניהם על־ידי יחס של הערכה מפני שעל־ידי התרבות נקרע מעל הטבע — ושוב אינו מבין את הטבע ואינו משתתף בצערו תגדול ובשמחותיו הקטנות והגדולות:

וְאֵנִי, בֶּן-אָדָם אֵלֶם, אֶעֱמֹד, אֲזוּיִן:

מִה-לִּי, מִי-לִי?

נִכְרִי, זֶר אֲנִי בְּעוֹלָמְךָ,

נִכְרִי, צֶר אֲשַׁרְךָ שְׁבִילִי

(„קסמי-יער“, א').

בן-האדם התרבותי נעשה אֵלֶם ביחס אל הטבע: פסק מלהבין שיחות חיות ועופות ושיחות אילנות ועשבים, ועל-כן פסק גם מדובר בלשון-הטבע. נכרי וזר נעשה לעולמם של בעלי-החיים והצמחים ובודד נעשה בתוך הטבע מסני שהוא מהלך בשבילו המיוחד, המופרד מכל שאר הברואים, שהוא צר ואויב להם — משעבדם ומשתמש בחם להנאתו. אבל לא כל האדם הוא כך. האדם-הטבע לא כך. לא נכרי, זר וצר הוא לכל הנמצאים שבטבע, אלא ידיד ורע ואוהב נאמן:

וְזֵאת, יִשְׁנוּ מִי שְׁמִבִּין פְּטוּט-נְצִים, שִׁיחַת-בָּדִים,

מִי שְׁמַצֵּר עִם הַעֵבֶב אִם נִרְתִּיקוּ פֶּגֶר לְאֲדִים;

בְּרַחֲמִים רַבִּים יִשָּׁק גֹּזַע אֲרֵן מוֹשֵׁחַ צַד הַשְּׁבָרוֹ;

לְמִי מְנַעֵנַע בְּרֹאשׁוֹ אֲזוּיִן? וְלְמִי שָׁח הָרוּם בְּעֶבְרוֹ? —

יִשְׁנוּ מִי שְׁמַמְתִּיק סוּדוֹת- לִילָה עִם פְּטָרִיּוֹת צְנוּעוֹת,

בָּא לְשַׁחַק בְּצַבְבֵי-שִׁמְיִם, אֲשֶׁר נִטְפַל אֶל הַבּוֹעוֹת;

יִשְׁמַח עַל קַן-קִיכְלֵי שְׁחוֹר, שֶׁשׁ בָּאֲשֶׁר אִם-הַנְּנִים,

וְלִלְטֹאֵה שְׂזִיזָה יִשְׂרָק: גּוֹרֵי לֶךְ, צֶר בּוֹצְנִים-וְ

צֶרִיק לְהִיּוֹת מִי שְׁיבּוֹא אֲבָל יַחַף וְקַבַּע קָרִיעָה

עַל הַחֲלָקָה, שְׁנֹדוֹנָה

(ס).

האדם-הטבע לא רק מבין את כל הנעשה בעולם של הדומם, הצומח והחיה, אלא הוא אף נוטל חלק אקטיבי ומאסיבי במעשיהם של כל הברואים, משחק עמם כאח גדול. עם אח קטן, שמח בשמחתם ומשתתף בצערם, וכיצד תהא אחרת אם הגלים והבדים (הענפים),

הַעֲנֵב וְהַאֲרֹךְ וְהַאֲלֹךְ. הַפִּיטְרִיּוֹת וְעַכְבֵּי־שֵׁה־מִים. הַקִּיכְלִי הַשְּׁחֹר
וְהַהֲלֻטָּאָה: הֵם אֲחִיו הַקְּטָנִים־הַגְּדוֹלִים? וְהַאֲיֵךְ לֹא יִתְאַבֵּל עַל הַאֵילָנוֹת.
שִׁנְסְלוּ תַּחַת הַלְּמִית־הַגְּרוֹן לְשֵׁם הַתְּעִשְׂיָה, אִם הוּא וְהֵם — שְׁנֵי אֲחִים
שֶׁל אָב אֶחָד הֵם: שֶׁל הַטְּבַע הַכּוֹלֵל, שְׁנֵי חֻלְקִים שֶׁל מִצִּיאוֹת אַחַת:
שֶׁל הַיֵּשׁ הַגְּדוֹל, שֶׁהוּא „אֶחָד וְהַכֹּל” — הַכֹּל, שֶׁהוּא אֶחָד? —
וְלֹא כּוֹפֵר וְאַתֵּי־אִיסְטֵן הוּא הַמְּשׁוֹרֵר הַמְּדַבֵּר כַּדְּבָרִים הַלְלוּ. מִצִּוֵּי
„יֵשׁ” אֶחָד גְּדוֹל, שֶׁהוּא יִסּוֹד כָּל הַהוּיָה הַבְּלִיתִי־אֹרְגָאנִית וְהַאֹרְגָאנִית
בְּמִידָה אַחַת, שֶׁבִּשְׂבִילוֹ יֵשׁ חַיִּים טְמִירִים וְרִצּוֹן סְמוּי גַּם קָמָה שֶׁנִּרְאָה
כְּבִלְתִּי־בַעֲלֵ־חַי לְפִי רְאִיתוֹ שֶׁל „הַשְּׁכַל הַקָּטָן”. „יֵשׁ” גְּדוֹל זֶה „בְּצוּמָה
וּבְדוּמָם יִתְגַּלֵּם” וְ„מִשְׁסַחְתוֹ—כָּל יֵשׁ”: בְּעֵלִי־חַיִּים וְהַצְּמִחִים וְהַדּוּמָמִים,
וְאֵף הַעֵב הַרְת־הַרְעָמִים. וְ„יֵשׁ” זֶה אֵינוֹ „אֱלֹהֵי־הַרוּחֹת” — אֱלֹהֵי
הַמוֹשְׁכָל וְהַמוֹפְשֵׁט, אֱלֹהֵי הַמַּחְשְׁבָה וְהַמוֹסֵר חֲשַׁכְלִיִּים. הוּא — „אֱלֹהֵי־
הַלְּבָב” — אֱלֹהֵי הַחוּשִׁים וְהַקְּנָשִׁים, אֵל גְּדוֹל, שֶׁהוּא שׁוֹכֵן בְּקֶרֶב לְבוֹ
שֶׁל אָדָם כְּמוֹ שֶׁהוּא „רוֹכֵב עַרְבוֹת”, מַתְּגַלָּה בְּהוֹפְעוֹת־הַטְּבַע הַנְּהַדְרוֹת,
כְּמוֹ, לְמַשָּׁל, בְּ„עֵב הַרְת־רַעְמִים” („מַחְזִיוֹנוֹת נְבִיא־הַשֶּׁקֶר”, IV). וּמִפְּנֵי
שֶׁאֱלֹהֵי שֶׁל הַמְּשׁוֹרֵר אֵינוֹ „אֱלֹהֵי־הַרוּחֹת”, אֲלֵא אֱלֹהֵי־הַבֶּשֶׂר,
אֱלֹהֵי־הַרְגֵשׁ, הוּא מְבִיא עִמוֹ אֹרֵה וְשִׁמְחָה לְאָדָם וְלֹא דִיכּוּךְ־נֶפֶשׁ,
חֲרִטָּה וּפְחָד עַל הַעֲבִירוֹת וְהַעֲוֹנוֹת, הַחֲטָאִים וְהַפְּשָׁעִים: אֵין הוּא
הַמַּל הַגְּדוֹל, הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, שֶׁהָאָדָם עׁוֹבֵד אוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא
מִתִּירָא מִפְּנֵיו:

וּבְכַנְפָיו הִנְחָפוֹת אֹר־עוֹלָם וְגִיל

הַנִּים פֶּחַד אֶל־אֱלֹהֵי־אָבִי

(שם, III).

וְלִסִּיךְ מִבְּכָה טְשֵׁרְנִיחֻבְסִקִי אַת הַת מוֹז — אַת הַתְּמוֹז הַבְּהִיר,
שְׁעַם מִיתָתוֹ מִתּוֹ הַשְּׁמֵשׁ וְהָאֹר, הַשְּׁמַחָה וְהַחַיִּים. הַפֶּאָן הַגְּדוֹל מִתְּ—
הַכְּרִיזוֹ חַיּוּנִים הַאֲלִילִיִּים בְּעַצְבוֹת עִמוּקָה כַּתְּחוּם בְּסוּף תְּקוּפַת־
הַעֲתִיקוֹת, בְּשַׁעַת שְׁנַעְפָּשָׁה בְּרוּר, שֶׁהַגְּלִילִי נִיצַח — הַגְּלִילִי עִם

1 כך הוא בתלמוד, בהיא שרשית. עיין „ערוך השלם” לקוהוט, III, 207

(ערוך „תְּלֻטָּאָה”) וגם V, 36 (ערוך „תְּלֻטָּאָה”).

הסריסים לשם מלכות־שמים" שלו, עם „הושטת הלְחֵי הימנית" ועם „אשרי העניים ברוח" שלו. והמשורר העברי־היווני: מקונן קינה נפלאה במינה על „מות־התמוז": מפחד הוא מפני „ליקוי־הנשמות". מפני הַסְתִּיּוֹ בלא עת, שיבואו לאחר שימות הַתְּמוּז הבהיר, אלהי הפריה והרביה, אלהי סוף־האביב במזרח, שמביא עמו התבשלות ושפע ופריה־ורביה בטבע. והוא מבכה את „צער־העולם", שנשמתו תִּלְקָה עם מיתתו של הַתְּמוּז הבהיר („מות־התמוז").

אך לא — התמוז לא ימות, לא יוכל למות! כמו שהטבע כולו לא יוכל למות, כמו שהבשר לא מת עד היום מתוך סיגופו על־ידי הרוח, אף אם רבו הממיתים אותו בין בני־האדם הסוגדים ל־אלהי־הרוחות".

את היצר — אבי כל ההויה, שלפי אגדת־התלמוד הנפלאה, כְּשֶׁשָׁחַטוּ אותו החכמים, לא נמצאה ביצה בת־יומה בעולם, — מסתירים בני־האדם, עבדי הנימוס והמקובל, מתביישים הם בו, ורק מחשכי־הלילה יודעים את סְתָרָיו. ואולם המשורר, שהטבע עדיין לא היה לו לעול כבוד ולבושת, קורא ליצר של החיים המלאים, לאינסטינקטים הטבעיים והבריאים של ההויה, שיצאו מעבודת לחירות ומאפלה לאור גדול. הרי רק השמש באורה וחומה מתנית את הפריה והרביה, היסוד והסוד של הבריאה. הרי הפראתם של החיות והעופות, של הצמחים והפרחים באה מתוך קביעת מהלכו של גְּדֵל־המזלות — של החמה הַקָּרָה. וסוד הפריה והרביה הוא: שבכל דור ודור מסותר וגלום הוא מה שצריך להתגלם ולהתפתח בדור הבא. הרי קר הוא השיש — ואם תכה עליו בכוח, יתיו גיצי־אש לוהטים, שהיו גלומים ומסותרים בתוך־תוכו. בגרעין של החיטה הנזרעת גלומה השכולת כולה עם המון גרעיני־החיטה שלה. ואף הים מלא הוא, הריון ולידת־עד: גם פניו המואָרים, גם „מחשך־ההוים" שלו מלאים הם יצורים חיים וחצי־חיים; וטיפות־מימיו המתאדות מפרות את העולם כולו — שוב בסיועם של השמש וחומה, — אותו חום, שגורם לתְעוֹרַת־החשק בלבו של אדם, שזולתה אין דורות של בני־אדם כמו שאין זולת חום זה „דורות־דשא" ו„שבטי־חי" — דורות של צמחים ודורות של

בעלי־חיים. והמשורר קורא בכוח לבן־האדם. ש„הרוחות“ עדיין לא
נטלו את טבעיותו ממנו:

וְנִקְלַט בְּנִפְשֶׁךָ הַסּוּד,

מָלֵא רָזִים, מָלֵא הוֹד —

מִשְׁפֹּט־חַיִּים הוּא וְחֹק:

קוּם וְצֵלָה, אָמֵץ וְחָשׂוּק!

(„לעשתורת שיר ולגלי“.)

ומכאן באו כל „סוגות־עכו“ם“ שלו וכליל־הסוגיטות הנפלא
בשם „לשמש“! שהקדשתי לו מאמר מיוחד. ויקרים כל־כך הם לו
התמוז והבל, העשתורת והאשרה המזרחיים, ואפולון היווני, שהוא
סוגד לפסלו המביהיק („לנוכח פסל אפולו“), עד שאינו יכול להכיר
בדמו, דם־ישראל הרותח מחדש והשואף מחדש לכבושים, את „דם־
המַפְבִּים“ — אותם המַפְבִּים, שהוא מעריץ כל־כך („בליל־חנוכה“).
הוא שואל ומשיב בלא היסוס:

מִי אַתָּם, דְּמֵי רוֹתְחִים בִּי?

דָּם־הַמַּפְבִּים? לֹא!

צַבִּי־שֵׁשׁ קְדוּשִׁים לִי

בְּמִלְחַמַת גֹּיִם נְגוּי

(„מנגינת“.)

אין המשורר בכל לאומיותו השלמה מצמצם את היהדות
בהתיחדותה הלאומית־הרוחנית. האומה הישראלית, בתור אומה
תרבותית, נוטלת חלק במלחמת־התרבות של כל הגויים, ובכן קולטת
היא גם את „עצביהם“: אף הם נעשו „קדושים“ לה, שהרי אף הם
חלק מן ה„יש“, מן ה„הכל, שהוא אחד“. כיצד אומר ר' שלמה בן
גבירול, הפאנתאיסטן היהודי הגדול, ב„כתר־מלכות“ שלו? —
„אתה—אלוה, וכל היצורים עבדיך ועובדיך, ולא יחסר כבודך בגלל

עובדי־בלעדיך, כי כוונת כולם להגיע עדיך¹.
 ודרך אגב: כבן־גבירול, שהאסטרולוגיה תופסת במבחר־שיריו מקום
 גדול, אף טשרניחובסקי הוא „עובד כוכבים ומזלות“, החמה, הלבנה
 והכוכבים נוטלים במבחר־שיריו מקום בראש, באמת, „אל־שדי“,
 אלהי המדבריות וההרים, הוא בשבילו אותו אפולון, אותו בעל
 ואותו תמוז. היווני שבטשרניחובסקי אינו אלא העברי שקודם מתן־
 תורה, העברי מדור־המדבר ומימי השופטים והמלכים הראשונים.
 מפני־כן הרבה טשרניחובסקי לשיר לא רק על יוון העתיקה, אלא
 אף על צור וצידון וקרת־חדשה („חניבעל“). מפני־כן
 תירגם את „ההימנון“ של אַכַנְתוֹן להמצריים ואת מבחר
 שירי־בבל האיליים: „גילגמש“, „קינה על תמוז“, תפילה לשמש,
 „מות מרדוך וקומו לתחיה“, „עשתורת בשאל תחתית“, „עשתר
 מלכת־השמים“, ועוד. מכאן — החיבה היקרה ל„איליאס“ של
 הומירוס, ל„אנאקריאון“ ולשירת־הפראים המעודנת
 „היאוותה“ של לונגפילו, ל„קא־ליוואלה“ הפינית,
 ל„רייניקה־שועל“ של גיטה. כל יצירה, שהטבע חי ומדבר בה, כל
 יצירה, שהאדם והאילנות ובעלי־החיים נעשים בה אחדות אחת, —
 כל יצירה, אלילית כזו קרובה ללבו של טשרניחובסקי. ומפני־כך
 קרובה ללבו „עולת־הרגל“ הפרימיטיבית, זו האיכרית התמימה
 מכפרי־הגליל הנידחים בין ההרים, שדיבורה המגומגם עדיין אינו
 רחוק משיחת חיות ועופות: „אבר מן החי“ היא — חלק מן הטבע
 הדומם, השתקני, של הרי־הגליל הרחוקים, שהם בדלים מן
 התרבות של יהודה המעודנת. הרי ב„עולת־הרגל“ זו עדיין לא
 גברה התרבות על הטבע.

ואף בטבע עצמו — יותר שהוא, טבעי, אם אפשר לומר
 כך, כלומר, יותר שהוא טראגלימי, סחות שנגעו בו ידיהם של
 בני־האדם לשפּרוֹ ולגְזוֹ, להחליקוֹ ולגְמֹסוֹ, הרי זה משובת

¹ שירי ר' שלמה בן גבירול, הוצאת ביאליק ורבינצקי, II, 64.

² עיין: כתבי־טשרניחובסקי, III, עמ' קג-קפ"ט.

בעיניו של משוררנו. מחצבת-אבנים נעזבת. שהסלע החצוב שלה מתרומם עד לעבים כקיר-ענק וצוקיו אדומים כארגמן ומלאים, יסעה זרה, פראית, עושה עליו רושם גדול ביותר. זרגביהאבן הגדולים והבולטים מתוך הצוקים והמעוררים רעד וזוועה הם לו

בְּעֶצְמוֹת הַצֶּנֶק וּכְגַרְמֵי-גְלִמֵי-פֶחֶד.

שֶׁקָּסְאוּ פְתָאם כֶּךָ בְּאֶחָזוּ בָּם הַפְּלָצוֹת

וּמְצוּקוֹת-הָעֲצוּיֹת, וְנִפְסַק חוּט-חֵיָתָם

(הרהורי-ערב).

והטבע הפראי מתקשר בדמיונו של המשורר באדם הקדמון, הפראי, הסרימטיבי. והוא מתמלא, שאין האדם מתקופת-האבן נראה כאן, בסביבה המתאמת לו כל-כך:

הָאֵין גַּם אֶתְד בָּא — וְהוּא מְבַנֵּי-הַנְּסִילִים

גְּבוּרֵי-הָאָשׁוֹן, וּבְקִדּוֹ עֵצ-חֲנִיתוֹ,

בָּא דוֹלֵק אַחֲרֵי תָאוּ, וְרוֹדֵף רָאם בְּנֵי-יֹמוֹ

בֵּין שִׁירֵי יַעֲרֵי-עֵדוֹ: הֵכִי לֹא דְהָרוֹת-פְּסָקֵי

תְּרַמְנָה עֲבִי-חֹלֵל, וְעוֹד רָגַע — וּבְנַחֵל

הַמִּזֵּן-גְּבוּרָתוֹ בָּא, קוֹל פְּרָא-גָּבֵר יִקְרָא?...

(סג)

„פרא-גבר“ זה מתאים כל-כך ליסעה זרה, פראית זו של הטבע, שהתרבות לא יכלה לה. ובכל מקום שהטבע קם בפני התרבות — שם רוחו ונשמתו של משוררנו הגדול.

II

ואף-על-פי-כן מי שיצייר לעצמו את שאל טשרניחובסקי בתור „עובד-אלילים“ ו„יווני“ ממש, לא יהא אלא טועה. מי שיודע את התנין כמותו — עד כדי להלביש את המושגים החדשים ביותר בביטוייה-המקרא העתיקים ביותר, אי-אפשר לו, שלא יהא מושפע גם מרוחם של כתיב-קדשנו, ואדם מודרני בכלל-ומשורר חדש כטשרניחובסקי אי-אפשר שלא יהא אדם מודרני — אינו יכול

לנער מעליו את כל התרבות של החברה החדשה ו, לשוב אל הטבע" — ובפרט אל "טבע" זה של רוֹסוֹ וטולסטוי.

כי, ככל משורר חודר למסתר־ההוויה, יודע גם טשרניחובסקי, שהעולם ניתן לא רק בידי האלהים־הטבע, אלא גם בידי השטן המשחית. הפיליטון, "השושנים", שכבר הזכרתיו למעלה, מתחיל בדברים המבוררים הללו: "כל החי סביב לי טובע בים של דמעות, נחנק באויר המעופש, נאבק על פתות־לחם, נאבק עם כל הקרוב אליו והולך וגוסס בלי כח במלחמה הנבזה. ואני יודע כל זאת, אני מבין את כל הרעה הזאת, ורואה אני את כל אלה". ובאידיליה "הכף השבורה" אומר טשרניחובסקי, ביחד עם כל הפסימיסטים ובעלי־המוסר העגומים מימי אפלטון ועד היום, שהעולם כולו אינו אלא בית־כלא אחד גדול, שהאדם כלוא בו בדרך־הטבע. צר המקום לאדם בטבע ומוגבלת היכולת של האדם בתוך הטבע: "חכמתו" משועבדת היא לחושים, ודי שיצטנן האדם ויהא לו חום גדול — וכל חכמתו התבצֵּעה... ה"יפוי", שהוא מתפאר בו, אינו אלא עבד למקום, לזמן וללאומיות, שהרי מה שיפה במקום אחד ובזמן אחד הוא מכוער במקום אחר ובזמן אחר, ומה שאומה אחת חושבת ליפה ונאה חושבת השניה למכוער ומגונה. הרצון ה"כביר", כביכול, של האדם, ש"מהפך עולמות", פְּבוֹל הוא בכבלים של חוק־ההסתבבות, ה"אמונת" היא פרי־ההתפתחות, וה"אמת" — פרי הצורות השונות של התעשיה. באופן שלכל תקופה ולכל מעמד יש האמת שלהם: האמת של הסוציאליסטן אינו זה של הבורגני ולהפך. וכל מה שהאדם חושב ליצירת־רוחו המקורית טוף־סוף אינו אלא תוצאה ממה שיצרו הדורות, שקדמו לו. וכך נתון האדם, מדעת ושלא מדעת, בעול של מסורת־אבות, וזה כל האדם, וזו התרבות, שהחברה האנושית מתסארת בה! — — —

משורר, שהציץ לתוך תהום זו של הרע, של הרע בשרשו ועיקרו, של הרע שמבראשית, אי־אפשר שיהא, פרימיטיף" ו, יוני

קדום, יש לו, לטשרניחובסקי, שיר קטן אחד, שסמרמורת עוברת בגופו של אדם לקריאתו. חייו של אדם הם אותו הים הגדול, שעל רחבי-מימיו העצומים, גלים באים, גלים נעים, באין מספר, באין סוף ובאין תכלית. לאן הולך כל זה? למי נצרך כל זה? מה המטרה? — מה בסופה של תנועה-החוזרת זו? מה תכליתם של כל החיים הללו, שבאים, מתרוצצים, מתנגשים, סובלים וגורמים סבל — ונבלעים בתהום-הנשיה, כגלים הללו בלב-תים הגדול, ולא נודע מקומם איה?... („על מלוא-רוחב ים-התכלת“).

מי שמכיר את אי-התכליתיות, את אי-הממשיות של החיים אינו אופטימיסטן שטחי. האופטימיות של טשרניחובסקי היא פסימיות שנתקת לאופטימיות, דוגמת האופטימיות הפסימיסטית של משוררי-יוון מימי סימלנידס ואילך. טשרניחובסקי יודע את כל הרע והרשעה, ההפסד והניוון, הדמעות והקללה שבעולם; אבל חש ומרגיש הוא, שמכיון שניתנה לנו הכרתו של הרע, מכיון שניתן לאדם הכשרון להבדיל בין רע לטוב ולהתיחס אל הרע כאל דבר, שאינו צריך להיות ושאפשר, שלא יהיה, הרי זה סימן, שהטוב הוא הטבעי והרע הוא הבלתי-טבעי, הטוב הוא הראשוני והרע הוא השניוני (הסיקונדארי) בעולם. והוא קורא: לא! לא כזה צריך העולם להיות. לא לזאת נבראו ימי-האורה ותהומות-התכלת וכל המן-הפרחים וכל העולם החי, המרגיש והנעלה הזה. לששון-זלשמחה, לחיים ולאורה הוא נברא. ולזה (כלומר, לתכלית זו) ניתן לו כל מה שיש בו. לא נברא האדם להיות כפוף ומעונה, חולה ואומלל! לא כזה עליו להיות!

ויש ראייה ניצחת, שכך הוא הדבר באמת: אם המציאות יש בה מן הרע, ולעתים קרובות — יש בה מן הרע משגשג בה מן הטוב, הרי השירה, זו הנובעת מן הדמיון היוצר, ממשות עליונה על המציאות, בוראת עולם אחר — עולם-הראוי לעומת עולם-המצוי. ועולם-הראוי הוא עולם שכולו טוב.

החיים עצמם. — אומר טשרניחובסקי באחד ממכתביו אל כותב הטורים הללו. — באותו הציור המתגלם לפנינו מהם בכל מקום ומקום, מלאים הם סחי ומאוס עד מחנק. אבל תוכן החיים, מהותם, חידת החיים — היא שירה, שירת השירים היותר נשגבת, שישנה ושיכולה להיות.

ולא שירה סתם, כי אם שירת נצחון. נצחון החומר על התהווֹבוהו, נצחון היש על האסם, נצחון החיים על המות. וכל אחד מאתנו, כל החי הוא בבחינת שיר, או, כשהוא מרגישו, אותו שיר — משורר. ובעצמו של דבר עלינו היה להיות משוררי החיים, משוררי נצחון, נושאי שירת המנצחים¹.

כי מבחר השירה היא שירת הנצחון: שירת האדם, שהיא, יפה פי שבע² מכל שירה אחרת, היא שירת הגבורה, כאוסל בית חרושת, ש.ש. סטישים כרעמים על סדן מתפוררים, ש.ש. מלוטש הסוף, מוקפת החנית ולנוגת להבות משוררים שני אלה את שירת הנצחון, את שירת הכיבוש, ואף את שירת הנקמה בשעת נצחון וכיבוש (שירי האדם).

והמנצח הוא הלוחם. הלוחם בטבע בתור חלק מן הטבע ותלוחם בחיים בתור חלק מהם. בחרים התחוללה סערה איומה והרעם התגלגל בהם באלפי בנות קול מתפוצצות, מתדרדרות ומחרישות אוזנים. ותמשורר קורא בעוז וקורא בחיל:

ובשורר הרעם שירתו הקשה
בי לפי, לבגבר, אנכי ארנשה.
הנני! מי קורא לקרב בין צאלי?
בנתמותה כמוני או מצוקים, אראלים?

1 עיין במקום מכתב של טשרניחובסקי, יוצרים ובונים" ליוסף קלוזנר.

אם תמַתָּה טַמְחָתְךָ, אוּ בַחֲשׂוֹל שֶׁל טוֹפּוֹת?
קוֹם, שִׁין אֵל עֵינַי וְרוֹעֵמֵי חֲשׂוֹפּוֹת,
כִּי שְׂרִירֵי שׂוֹרְגוֹ, כִּי גִידֵי חֲסוֹנִים
כַּמְטִילֵי־הַעֲשֶׂת וּכְשֶׁר־שֵׁי־אֱלוֹנִים.

וּבְרַגְע־הַפְּלֹאֹת הֵלֵנו עַל שֵׁי־הָרִים
אֲנִי אָח לַסְּעָרָה, לַסְּלַעִים וְלַיַּעֲרִים,
אָח גְּדוֹל, אָח גְּאֹדֵר, שְׁכֵן־עֲנַנֵי־הָהוּ,
הֵנָּה עִם הַרְעָם וְנַעֲרָץ כְּמָהוּ.
וְהָדוּם־רַגְלִי — דְּמוּת זוֹ עֲלוֹבָה בְּנֶסֶת:
הַעֲרָץ וּמְלוֹאָה, דוֹר־דוֹרִים גּוֹסֶסֶת
(מתוך עב-הענף).

גלחם בטבע נעשה האדם חזק מן הטבע בתור חלק מן הטבע
— בתור אָח לַסְּעָרָה, לַסְּלַעִים וְלַיַּעֲרִים, בתור גֵּר עִם הַרְעָם
וְנַעֲרָץ כְּמָהוּ.

ובתור לוחם כביר אינו יודע פחד. יודע הוא לעלות מעלה־
מעלה בלא מגור ומורא. החושך אינו מפחיד אותו: „האורה היא
בלבוי. כי הוא עצמו הוא לעצמו „האור בדרך“. והוא קורא ללוחם
הנועז, שנשתחרר מכל פחדנות, וְתַרְנוֹת וְקַטְנוֹת:

לֵךְ נִכְחָהּ, בְּנ־חֹרִין!

כי רק מי שמִישִׁיר לכת בדרך אחת, רק מי שהולך בדרך
המיוחדת לו בלא פחד, הוא רק הוא בְּנ־חֹרִין גָּמוֹר:

לֵךְ נִכְחָהּ אִתָּהּ, אִם עֲטְרוֹת־קִיסְרִים
מְנַת־חֶבְלָהּ, אוּ יִלְקוּט שֶׁל רוֹעֵה־עֲדָרִים.
אֵל תִּסֶּן אֵל אֵלֶּה, אֲשֶׁר יִשְׂאוּ קוֹלָם:
אֲוִיל אִיש־הָרוּחַ, הוּא, מִפֶּן חֶק־עוֹלָם!

„אי־הרוח“—במובן של אדם בעל עצמות ובעל כוח פנימי—
הוא עצמו „חֶק־עוֹלָם“ הוא, ולפיכך מותר לו להפר חוק מסור ומקובל,
שחקקה החברה האנושית, שיצרה התרבות האנושית. שהרי הוא נעשה
להן „חוק־עוֹלָם“. החוק הטבעי האחד והיחיד לאדם הוא — להיות
נאמן לעצמו. ולהיות נאמן לעצמו פירושו — להיות את חייו
העצמיים עד סופם, לשתות מכוס־החיים כדי רְוִיָה. ואחר־כך — אבל
מה איכפת לנו אם אחר־כך יבוא קץ כל בשר? כלום יש עצם בטבע,
שהמות לא יארב לו במוקדם או במאוחר? — הרי אפילו בפני
ההרים והיערים, בפני החמה, הלבנה והכוכבים, נעל הנצח את
שעריו. הם חיים חיי־כוח ומפריס את החיים בכל גוֹי־גוֹיָהֶם, ואחר
כך — חורבן וכליה. וכך צריך להיות אף האדם התקיף והגאה,
האדם־הסלע, האדם־השמש, האדם־האורה. צריך שאף בו יהא כוח
לְחַג בְּסַעֲר־הַחֶשֶׁק וּכְשָׁפִיו.

לְפִיר אֶת שְׂגִיז־הָאוֹן וְשִׁכְרוֹנוֹ,
לְחֹזֶת בְּסוֹד־אֵלִים וּבְכָל הַדְר־גְּאוֹנוֹ;
וּכְשׁוֹף סוֹעֵת־חַיִּים וְעַמֵּד הַשָּׂאוֹן, —
עוֹז לְהִתְמַכֵּר בְּלִי־חַת לְכָלִּיּוֹן,
לְהִיּוֹת, בְּהַשְׁנוֹת הַדְּמוּת וְהַיָּמִים,
חוֹט אֶחָד בְּרִשְׁתָּ כָּל כְּחוֹת־עוֹלָמִים,
רוֹקְמִים בְּגִלּוֹי וְאוֹרְגִים בְּסִתָּר,
חִדַּת־הַחַיִּים, לְעַד לֹא תִפְתָּר

(“Nocturno”)

וכי אין כאן לפנינו ניצוץ מנשמת־העולם, מ־רוח־האדמה
הגדול של גֵּיטֵה, שאומר ב־פֹּאֹסֵטִי (חלק א') :

In Lebensfluten,
Im Thatensturm
Wahl' ich auf und ab,
Webe hin und her!

Geburt und Grab,
Ein ewiges Meer,
Ein wechselnd Weben,
Ein glühend Leben.

So schaff' ich am sausenden Webstuhl der Zeit
Und wirke der Gottheit lebendiges Kleid.

„לידה וקבר“ אינם לגיטימי אלא ים נצחי, טויה מתחלפת והולכת, חיים לוחטים. וכך הם גם לטשרניחובסקי: צריך שהלוחם יהא לו „עוון להתמכר בלי-חמת לכליון“, שהרי אין כליון: מה שנראה כאילו קלה ועובר אינו אלא „חוט אחד ברשת כל כוחות-עולמים“, שרוקמים ואורגים בגלוי ובסתר את חידת-החיים, שאין פתרונים לה... ולפיכך קורא המשורר לההולך לבקש את „היכל-האש“ ואינו יודע, איזוהי הדרך, שיבור לו, קריאה-בכוח וקריאה-בהדר זו:

אל תחת אם השמש בך,
ולא יעצרך קרבח-עד!
ולך ולך, בשם אדני,
עד תמצא מקום, שם במלא-
כל פחות-נעוריו לבך יך, —
והמנות מלא הוד כל-בך...

(„בין הרים“, III).

האדם צריך ויכול להתגבר על פחד-המות: הרי אף המות מתוך שאיפה לגדולות הוא „מלא-הוד“. והאדם יכול להתגבר גם על עינוי-המחלות ויסוריהן. קראו את הסיפור „בערב יום הכסורים“ של טשרניחובסקי, קראו את „חלול הפרטי של הרופא הצעיר“ שלו, — ותראו, שהאדם שליט הוא גם על המחלות ויכול הוא על-ידי יחס טבעי אליהן להמתיק את מרירותן. קראו את האידיליה הנאה-הנוראה „הכף השבורה“ ותראו, שאף בית-הכלא אינו נורא לקלי-החיים הדומים לצפרי-רְנָנֹת. וקראו את „בית-הקברות“ ותראו, שעל-ידי יחס

חדש אל המיתה „בלע המות לנצח“ — הוא נעשה. מלא חוד
כל-כך...¹

בכלל לא נערכו כראוי כל הסיפורים הקטנים והמרוכים.
שתופסים את הכרך השישי והשביעי של כתבי שאל טשרניחובסקי.
בסיפורים אלה אין רעיונות „גשגבים“, אין חריפות והתחכמות.
שוטים הם ונאים כמרחי-השדה הקטנים, שריחם אינו חריף וצבעיהם
אינם מבהיקים, ואף-על-פי-כן הם מרהיבים את העין ומשמחים את
הלב — ומביאים אביב לעולם. מאורע קטן, מקרה חולף ועובר, מעשה
נאה או מגונה, שאין בו מן הגבורה ואף לא מן ה„שקניות“ — זהו
תכנו של כל סיפור קטן מסיפוריו של טשרניחובסקי, אבל הרי כל
אלה הם — החיים עצמם, טבע-האדם עצמו, וזה כוחם, וזה הנוי שבהם.
הרבה מהם מזכירים את סיפוריהם של מופאסאן וצ'חוב. כמו
בסיפוריהם של אמני-הנוכילה יש גם בסיפוריו של טשרניחובסקי
אָרוטיקה, ולפעמים אָרוטיקה חריפה (בדרך, „הקניגראדית“, ועוד,
ועוד). ואף-על-פי-כן אין כאן פורנוגרפיה כמו שאין עניין פורנוגרפי
במה שהאיכר בארץ דואג לְהַרְבֵּעָהּ של הפרה הדמשקית על-ידי הפר
ההולאנדי. טבע הוא זה — טבע קיים. הפורנוגרפיה מתחלת
רק במקום שלועסים ומטעימים את יחסי-המינים בכוונה, — מה שאין
ביצירותיו של טשרניחובסקי לעולם. טשרניחובסקי מדבר על יחסים
אלה בטבעיות גמורה כמו שהוא מדבר על שאר מעשיהם של בני-
האדם וכמו שהוא מדבר על המחלות ועל המות. כאן אין בושה ושם
אין פחד. טבע יש כאן ושם...

ואף בחיים הישנים, שתאר באידיליות הנפלאות שלו, הוא
מראה את הטבעיות ואת אי-האמצעיות של האמונות והדעות ושל
הפנתגים והמעשים של ההמונים הישראליים הבריאיים בגוסס וברוחם.
ומכאן — היופי הגדול שבהן. אחת היא לו, לטשרניחובסקי האמן,

1 על סיפורו של טשרניחובסקי „בבית-הקברות“ — מרגלית-שאין-לה-מחיר זו

של הספרות הסיפורית העברית, שלא נערכה כראוי — עיקר מה שכתבתי ב„יוצרים

לתאר את חתונתה של אַלְקָה לְכָל פְּרִי-פְּרִיטִיהָ חֲמֵרֵינִים אוֹ אֵת גִּסְיַתָּהּ הַעֲגוּמָה שֶׁל הַזֶּקֶן הַיְהוּדִי הַכּוֹדֵד בְּבֵית-חֹלִים נִכְרִי, בְּעֶרֶב יוֹם-הַכְּפוּרִים. זֶה זֶה יֵשׁ בָּהּ הַסְתַּכְלוּת טְבָעִית וְאוֹבִיִּיקְטִיבִית, וְזוֹו חֶלֶק מִן הַטְּבַע הוּא, אַחַת הִיא אִם מִן הַטְּבַע חֲטוּבֵעַ אוֹ מִן הַטְּבַע הַטְּבּוּעַ, לְפִי הַטְּרִמִּינֹלוֹגִיָּה הַפְּאֲנִיִּאיִסְטִית שֶׁל שְׁפִינֹוֹזָה. אֲבָל, אִם מִפְּנֵי הַמּוֹת וְהַמַּחְלוֹת אֵינּוּ מִתְּרָא וּמִפְּנֵי הַתְּאוּוֹת הַטְּבָעִיּוֹת אֵינּוּ מִתְּבִיִּישׁ, הִרִי אֵת הַחַיִּים וְאֵת הָאוֹר אוֹהֵב הַמְּשׁוֹרֵר בְּכָל כְּחוּמֵיהָ שֶׁל נַפְשׁוֹ הַחֹזֶקָה, וְאֵת הַמַּלְחָמָה בַּחוּשׁךְ וּבַמַּחְלוֹת וּבַהַתְּנוּוֹת לְכָל צוּרוֹתֶיהָ הוּא חוֹשֵׁב לְחֹבְתוֹ הַרְּאוּשׁוֹנָה שֶׁל הָאָדָם-הַטְּבַע, וּלְפִיכֵךְ הוּא אוֹהֵב כְּלַכֵּךְ אֵת יוּוֹן הַעֲתִיקָה. —

יְוֹן, צְרִיסַת הַנְּפָשׁוֹת הַיְּפוֹת אַף הָאֲדִירוֹת! („שְׂרִטוּסִים", II).

וּלְפִיכֵךְ הוּא אוֹהֵב כְּלַכֵּךְ אֵת אֲלִילוֹת-יּוּוֹן, שֶׁעוֹמְדוֹת בְּיָפִין לְנִצְחָה, שֶׁהֵן חוֹמְדוֹת וּמַתְּכָבוֹת הַחַיִּים בַּסְּעֵרַת הַחֶשֶׁק וְעַדנִיּוֹ, שֶׁמּוֹרָא-הַיּוֹפִי שֶׁל שֵׁשׁ עַל פְּנֵיהֶן וּבִלְבָּן אֵשׁ תּוֹקֵדָה. וּלְפִיכֵךְ הוּא אוֹהֵב כֵּךְ אֵת אֲלִילוֹת-יּוּוֹן —

...אֲלִילוֹת-עֲנָקִים, הַמְּשַׁלְּ וְפָתֵד עִמָּהֶם.

פֶּחַ וּגְבוּרָה לְהֵמָּה, וּבְרִזְל-עֲשׂוֹת שְׁרִירִימוֹ;

קְרוֹבִים לְאָדָם וְלִצְבָּבוֹ, נַחֲפָצִים בְּאֲשֶׁרוֹ וּבְגִילוֹ

(„דיאנירה").

וּלְפִיכֵךְ הוּא אוֹהֵב כְּלַכֵּךְ גַּם אֵת אֲנִשֵׁי-יּוּוֹן הַטְּבָעִיִּים, הַבְּרִיאִים

בְּגוֹפֵם וְהַחֹזְקִים בְּרוּחַם כְּאֶחָד:

וְאֲנִשֵׁי-הָאָרֶץ עֲלִיּוֹם וְנְאוֹים, וְלַחַם בְּמַתָּנָם,

חֶכְמָה וּגְבוּרָה בָּם נִשְׁקוּ, וְנִדְמּוּ לְאֵלִים גַּם הֵמָּה.

דוֹר תְּמָאוֹת-נַפְשׁוֹ יוֹדֵעַ וּבַסְּעֵרוֹת-חֶשֶׁק לֹא יָבוֹשׁ,

יְגִבֵּר לְאַהֲבָה יוֹקֵדָת, וְיֵאֱמַץ לְנֶקֶם בְּמִשְׁנָאָיו

(ש).

וּיּוּוֹנִים לֹא דוֹקָה. גַּם בְּנֵי דוֹר-הַמְּדַבֵּר שֶׁלֹּנוּ, כּוֹבֵשֵׁי-כְּנַעַן

עִם אֲלֵ-שְׂדֵי שֶׁלֵּהֶם, קְרוֹבִים לְלִבּוֹ לֹא פָחוֹת מִן הַיּוּוֹנִים; וְאֵף חֲנִיבְעַל

הַקֶּרֶת־חֲדָשִׁי הוּא לֹא עֲבָרִי קִדְמוֹן גְּמוּר (חֲנִיבֵעֵלִי). הַפְּרִיצִים־
הַבְּרִיוֹנִים הֵם לֹא קְדוּשִׁים וְהַטּוֹבִים בְּבָנֵינוּ (מִשִּׁירֵי־הַגּוֹלִים).
וְהַחֵלֶל הַגְּדוֹל, שֶׁגָּמַר עַל בֶּרֶךְ־כּוֹכְבָא, נִמְצָא בְּשִׁיר, שֶׁנִּקְרָא
לְנוֹכַח הַיָּם. שְׁנֵי גִיבּוֹרִים לְפָנָיו: הֵימָּן עִם כּוֹח־הַמֶּרֶד שֶׁל אֲדִירִים
מִשְׁבְּרִיִּים וּבֶרֶךְ־כּוֹכְבָא עִם כּוֹח־הַתְּקוּמָה הַגְּדוֹל שֶׁלוֹ. הַטֵּבַע
וְהָאָדָם שָׁוִים. וּמִפְּלֹתָיו שֶׁל בֶּרֶךְ־כּוֹכְבָא אֵינָה מִמְעַטֶּת אֶת דְּמוּתוֹ הַנְּהַדְרָת
כְּמוֹ שֶׁהַתְּנַפְּצוֹת שֶׁל הַגְּלִים אֵל הַסְּלֵעִים אֵינָה מִמְעַטֶּת אֶת כּוֹחוֹ שֶׁל הַיָּם.
וְהַמְּשׁוֹרֵר חִידוּעַ לְהוֹקִיר אֶת מַלְחַמַת־הַחֵירוּת שֶׁל בֶּרֶךְ־כּוֹכְבָא.
יודֵעַ לְהַעֲרִיךְ גַּם אֶת מַלְחַמַת־הַשְּׁחֵרָר שֶׁל הַפּוֹעַל הַצְּעִיר.
שֶׁמִּחְשֵׁל לוֹ בְּבֵית־הַחֵרוּשׁת הָאֵפֶל עִם אֶלְפֵי הָאוֹפְנִים הַשׁוֹרְקִים שֶׁלוֹ
תּוֹרָה חֲדָשָׁה וְאִמַּת חֲדָשָׁה לְעִצְמוֹ (שִׁיר־מוֹמּוֹר לְבָנֵי תּוֹבֵל־קִין).
וּמְשׁוֹרֵר כֹּזֵה אֵי־אִפְשֵׁר שֶׁלֹּא יֵהָא הַמְּשׁוֹרֵר שֶׁל הַשְּׁחֵרָר
הַלְּאוּמִי בְּחַיָּה הַיְדִיעָה. עוֹד לְפָנָי אַרְבַּעִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים הוּא מְסִיִּים
אֶת שִׁיר־הָעֵרֶשׂ שֶׁלוֹ בַּחֲרוּזִים הָאִמִּיצִים הַלְלוּ:

עַל הַיַּרְדֵּן וּבַשָּׂרׁוֹן
שָׁם עֲרָבִים חוֹנִים, —
לָנוּ זֹאת הָאָרֶץ תְּהִי,
וְאַתָּה תְּהִי בְּבוֹנִים.
וַיֹּם יְקוֹמוּ נוֹשְׂאֵי־דָגָל
אֶל־נָא תִמְצַל קַעֲלָ:
אֵל כְּלִי־זֵינְךָ בְּגִבּוֹרִים,
כִּי שִׁמְשָׁנוּ יַעֲלָ!

וְכַמְעַט שְׁנַתִּים קוֹדֵם הַכְּרוֹז בְּאֶלְפֹר הַרְגִישׁ טְשֵׁרְנִיחוֹבְסִקִי
בְּדַמִּים הַרוֹתְחִים בִּישְׂרָאֵל הַצְּעִיר — לְהַלְחֵם, לְנַצַּח וּלְכַבּוֹשׁ. וְהוּא
כּוֹתֵב אֵז אֶת הַמְּנַגִּינָה הַנְּהַדְרָת שֶׁלוֹ, מְנַגִּינַת דָּם וְאִשׁ, שְׁבָה הוּא
רוֹאֵה בְּדַמִּים חֵרוֹתְחִים אֶת דְּמִיהֶם שֶׁל כּוֹבֵשֵׁי־כְנָעַן. וְהוּא
קוֹרָא אֶת הָעַם הַמְּתַעַרְרֵר־לְתַחִיה לְעֲלִיה חֲדָשָׁה, לְכִיבוּשִׁים חֲדָשִׁים
וּלְנַצְחוֹן גְּמוּר:

עֲלֵה קָהָר וּרְעֵז הַקָּהָר,
כָּל מַה־שֶׁתִּרְאֶה — רִשׁוּ!

רִשׁ אֶת הַיַּרְדֵּן וְאֶת הַלְּבָנוֹן, אֶת הַמִּישׁוֹר וְאֶת הַהָר, מִנְחַל־
פֶּרֶת עַל לְבוֹא הַיַּתֵּי" וְעַד "הַמְדַבֵּר בַּעֲרָב":

וּכְבֹּשׁוּ אֶרֶץ בְּחֻזְקַת־יָד
וּנְאֻחֻתֶם בָּהּ.
וּבְנִיתֶם בְּנֵי־עַד לְדוֹר
הַקָּם לָכֶם, הִבָּאוּ!

אכן, מי שכותב חרוזים כאלה הוא המשורר הלאומי של
הדור, דור הכיבוש וההתנחלות. אבל הוא גם משורר אנושי מפני
ששאיפת-הקיום היא השאיפה הטבעית ביותר לאדם ולאומה, ובכן,
גם השאיפה האנושית ביותר.

ואולם העם, שעזב את הטבע מאונס וברצון, שנחלש בו רצון
הקיום ושאיפות של כיבוש ונצחון זרות לו מאז הלך בגולה, אינו
מבין לרוחו של המשורר החדש, הלאומי-האנושי. המשורר נתן
כאראקטריסטיקה נפלאה לעצמו בשיר, האדם אינו אלא...". שבו
הוא אומר בעגמת-נפש מנדככת:

בְּנַפְשׁ חֶפְשִׁית, חֶסֶה מְכָל סֶדֶק וְקָרַע
וּבְלִבִּי שָׁלֵם כְּכֹל נִימְיוֹ, בְּנִיב־הַרְמוֹנָה
הַיְיִתִי תוֹעָה גְּלֻמוֹד בְּעֻזַּת בְּגִי־עֲמִי
עֲמוּסִי בְּרֶפֶת, קְבָרִים גְּדוֹלִים" וְקִלְלָתָם.
וְשִׁיר נִכְרִי, זֶר לְלֵב־אוֹמְתִי,
עֲרִירִי כִּי הוֹפִיעַ וְעֲרִירִי יִלְף,
בְּאֶפֶס לֵבִי קוֹלֵט אוֹתוֹ וְלֵלָא בְּת־קוֹל,
כְּאוֹתָהּ עֲזֻמַּת נֶשֶׁר בּוֹדֵד, עֲזֻמַּת־סְרָא.

ושירו "זר ללב-אומתו" מפני ה"סדקים" ו"הקרע" שבה, מפני

שהיא עמוסה, קברים גדולים ומפני שהגלות סרקה ועקמה את הטבע שבאדם מישראל, מפני שהשכיחתו מה זו חירות ומה זו עמידה ברשות-עצמו וכיצד להגיע אליהן.

כי הכוח והמלחמה הנובעת מן הכוח אינם הכל לטשרניחובסקי. הכוח הוא רק הנְפֵעָה אחת של הטבע. היופי הוא הבעה נאה ממנו (שלשה כתרִים). והיופי הוא בנם של השלום והשלוח, של החיים העצמיים והטבעיים. וכך, אמנם, הגל הראשון, שיציף את הלאומיות בדרכה אל האנושיות — אל חירות כל העמים ואחות כל העמים, מוכרח להיות — גל-המשטמה, שהוא נורא ואיום בגילויו. רק אחריו יבוא הגל השני — גל-החירות, שאף הוא יהא מתחילה מלא חמת-נקם. אבל שני הגלים הללו יוליכו אל גל שלישי, שעדיין אין שם לו, אבל כבר קראו לו נביאינו וחכמינו בשם „מלכות-שמים“ ו„ימות-המשיח“, שבהם יהא כל אדם בן-חורים בתוך עמו וכל אומה תהא בת-חורים בארצה

קצץ על ארְמָתו וְכִפְרוּדָה עַל תְּלָמָה

(„מחוינות נביאי השקר“, II).

וכך סוף-סוף מגצח האידיאל הנבואי גם בתפיסת-עולמו של היווני ביותר שבין היהודים. אכן, אי-אפשר לחיות בזמן הזה ולכתוב בלשונם של כתבי-קדשנו — ולהשאר פרימיטיבי כבני דור-המדבר ו„יווני עליו“ כבני-דורו של הומירוס. והרי אף נביאינו וחכמינו לא היו סגפנים וממית־הבשר כאבות-הכנסיה וכנזירים הנוצריים. הם נתנו לבשר מה שֶׁלְפָּשָׁר ולרוח — מה שֶׁלְרוּחַ. סוף-סוף משורר יהודי, ולא רק עברי בלבד, הוא שאול טשרניחובסקי, אבל יש הבדל. תפיסת-עולם זו של משוררנו אינה מכרת בשום גיגוד שבין הבשר והרוח, שבין הכוח והמוסר, שבין הרגש והשכל. הכל מן הטבע. ועד כמה שהטבע לא נתקלקל באדם התרבותי אי-אפשר שלא תהא הרמוניה בין הכוחות הטבעיים השונים, שהחברה ותרבותה מבוססות עליהם. כך חשבו יחידי-הסגולה שבכל העמים. שלא הכירו בקרע שבין טבע ובין תרבות או שידעו לאחות

את הקרע שנשמתם האוניוורסאלית. היו ביניהם גדולים שבגדולים כשקססיר וג'יטה, והיו ביניהם פחותים מהם כהייננה, כאלפריד די מו'קה, כפושקין, כקונראד קרדינאנד מאיר, אבל אף הללו עדיין גדולים הם לאין שיעור מאלה, שהקרע בין בשר ורוח נתגלה בשירתם כמו שנשמתם. משפחה גדולה הם השלמים הללו ולה בנים גדולים ביותר וקטנים מהם. ואחד מבניה של משפחה גדולה זו הוא שאול טשרניחובסקי. הקלאסיקן העברי, שהיוונות נתמזגה בו ביהדות העתיקה והבריא וביהדות החדשה, החיה והקמה לתחיה, והביאה את יצירתו לידי אותה הרמונית עליונה, שבסיבתה לא הזקין המשורר לעולם ושירתו תשאר צעירה ורעננה עולמית.

ואנו, בני-התחיה בארץ-התחיה, אם זקוקים אנו למחבביה של הרוחניות הנבואית ושאחריה עד דורנו מפני שאם תפסוק שלשלת-הזהב של יצירתנו הלאומית המיוחדת-במינה קשה יהא למצוא טעם ובסיס לקיום עלוב זה של אומה נרדפת וסגופה במשך אלפי-שנים, ואז גם יאוכזב המעיין, שממנו אפשר לשאוב כוחות בשביל לשאת סבל יחיד-במינו זה ובשביל לשאוף לתחיה לאומית. — הרי זקוקים אנו שבעתיים למשוררים ממינו של טשרניחובסקי כדי לגשם תחיה זו. הרי כולנו חלוצים אנו בארץ-מולדתנו העתיקה, שְׁכָנְשׁוּהָ זרים, והזרים הללו חושבים אותנו לזרים ועל-ידי הסתה בלתי-פוסקת ובלתי-מופסקת נהפכו לנו לאויבים ושונאים בנפש. ותנאי-ההתישבות בקרן-זוית שבאצסיה בלא סיוע ממשי מצד ממשלה, ולפעמים אף בהתנגדות גלויה מצדה, קשים הם עד אין שיעור. על כל מדרך כף-רגל שלנו אורבים לנו שנאה כבושה, מחלות אקלימיות ויסורי-כיבוש וגם — סכין וכדור מאחורי-הגב. מספרם של קרבנותינו במשך שישים שנות-ההתישבות שלנו כבר עולה לאלפים — בפוגרומים ובהריגות בודדות ובמחלות-הארץ. ואם לא ניצוק לתוך שריריהם של צעירינו אותו כוח של ברזל, שאינו נרתע לאחוריו בפני שום סכנה, שמחלה ומות אינם מפחידים אותו, ואם לא נטע ביחד עם זה בנפשותיהם שאיפה לכיבוש ונצחון בגבולי ההכרח הלאומי ובלבותיהם —

אהבה בלתי-אמצעית לטבע — לצמח ולבעל-החי, לנוף היפה ואף לסלעים החשופים של המולדת. — אין תקווה לנו להצליח כאן בתנאים הקשים.

ולסיכך יקר לנו טשרניחובסקי אף מצד זה — גם זולת ערכו בתור אמן גדול ובתור אחד מיחידי-הסגולה בתפיסתם העולמית הטבעית. כי כל רוחו היא רוח-התחיה וכל יצירתו נושמת כוח של חלוציות, של כיבוש, של נצחון ושל חיים חדשים וטבעיים. והרי זהו מה שחסרנו כאן כיום, מה שזולתו לא ננצח כאן מחר.

ירושלים, י"ז באב (יום-זכרון לפרעות של חרמ"ט), תרצ"ב.